

Bediüzzaman'ın Görüşleri Işığında Kürt Sorununa Demokratik Çözüm

Bediüzzaman, BİRLİK için çalıştı

Bediüzzaman, ayrılıkçı çabaları desteklemediği gibi, bilâkis birlik ve beraberliğin sürdürülmesi için önemli katkılarda bulunmuştur.

ÇALIŞMANIN KONUSU VE AMACI

Ülkemizin Doğu ve Güneydoğusunda gün geçmiyor ki bir çatışma olmasın, bir ölüm haberi gelmesin. 1980'li yıllardan bu yana varlığını derinden hissettiren bu terör olgusu, alınan çeşitli tedbirlere ve verilen mücadeleye rağmen bir türlü ortadan kaldırılamadı. Bu olgu, bir yandan sürekli teyakkuzda durması gereken bir askerî varlığın külfetini insanların omuzlarına yüklerken, diğer yandan da toplumun sosyal ve ekonomik durumunu gün geçtikçe daha da kötüleştirdi. Bu durum da bölgenin diğer sorunlarının görünür hale gelmesine sebep oldu.

İhmal edilmemesi gereken bir nokta, Doğuda terör olaylarını besleyen sorunların sadece Doğu ve Güneydoğuya has sorunlar olmadığı gerçeğidir. Türkiye'nin genelinde var olan demokratikleşme sorunu, bölgede daha da yoğunlaşarak kanayan bir yara haline gelmiştir. Yani sorunun temelindeki sebeplerin pek çoğu bölgesel değil, millî niteliktedir. Sorunun bu özelliği, yapılacak reformların millî boyutlarının da bulunduğu gerçeğini ortaya çıkarmaktadır.

Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğusundaki terör konusunu anlayabilmek için, görünen karışıklıkların ardındaki sorunları doğru bir şekilde analiz etmek gerekmektedir. Bu analizi yapabilmek için karşımıza çıkabilecek engeller vardır. Bu engelleri aşmadan sorunu çözme yoluna gitmek beyhude çabalardan öteye gidemeyecektir.

Bu engellerin en önemlilerinden birisi, ulus devlet paranoyalarının ortaya çıkardığı uygulamalardır. Hâlâ ulus devlet paranoyaları ile meşgul olarak, tek tip insan, tek ideoloji, tek yaşama biçimi gibi antidemokratik dayatmaları sürdürürsek bu konuda ilerleme kaydetmek mümkün değildir.

İkinci engel ise, devletin dine yaklaşımıdır. Sorunu çözebilmek için toplumun inançlarını bir veri olarak kabul edip, ona göre çözüm yolları aramak gerekir. Toplumun inançlarını yok sayarak sorunları çözmeye çalışmak, yine beyhude bir çaba olmanın ötesine gidemez.

Bu noktada, bu iki temel engelle hayatı boyunca mücadele eden Bediüzzaman Said Nursî'nin görüşleri özel bir önem arz etmektedir. Bediüzzaman (1878-1960) hayatının büyük kısmında yaşadığı toprakların sorunlarının nasıl çözülebileceği

üzerinde durmuştur. Osmanlı döneminde padişahlara, cumhuriyet döneminde de cumhuriyet hükümetlerine, bölgenin sorunlarını yazarak nasıl çözüleceğine dair fikirler ileri sürmüştür. Özetle, bizim düşmanımız cehalet, zaruret, ve ihtilâftır. Bu üç düşmana karşı marifet, san'at ve ittihad silâhıyla mücadele edeceğiz diyerek, sorunların nasıl çözülmesi gerektiğine dair prensipler koymuştur.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışmanın amacı, Bediüzzaman Said Nursî'nin eserleri olan Risâle-i Nur Külliyyatı'nda, Doğu ve Güneydoğuda yaşanan sorunlar hakkındaki çözüm tekliflerini sunmaktır.

Amaca giderken, en başta müellifin konu hakkındaki analizleri dikkatle tesbit edilmiş ve bu prensiplerin bugünkü şartlar içerisinde nasıl pratiğe dönüştürüleceği üzerinde durulmuştur. Bu çaba sonucunda, müellifin görüşlerinin bugün nasıl uygulanacağına dair çeşitli yorumlara gidilmiştir.

Yorum yapılırken hiç kuşkusuz müellifin eserleri temel alınmıştır. Bu eserler dışındaki kaynaklar sadece müellifin görüşlerini güçlendirmek amacıyla kullanılmıştır.

TEORİK ÇERÇEVE

Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğusunda yaşayan Kürtler, 16. yüzyılda Yavuz Sultan Selim'in Doğu seferinden sonra, yoğunca Türklerle bir arada yaşamaya başlamışlardır. Hiç kuşkusuz bundan önce de iki topluluğun karşılaştığı dönemler olmuştur; ancak bu tarihten sonra, iki topluluk arasındaki siyasal ve sosyal etkileşim daha da artmıştır. Bu tarihten itibaren Sultan Selim'in yönetim anlayışı, bölgede yaşayan Kürt aşiretlerini memnun etmiş; sonraki yıllardaki Osmanlı'nın gaza anlayışından memnun olan Kürt aşiretleri, 19. yüzyıla kadar Osmanlı Devleti'ne sadakatte bir kusur etmemişlerdir. Hatta Türk-Kürt öylesine kaynaşmış iki topluluk haline gelmiştir ki, kültürleri, hayat biçimleri, gündelik hayatları büyük ölçüde benzerlikler taşımaya başlamıştır. Türk ve Kürt unsurlarını birbirine kaynaştıran, benzerliklerini arttıran temel zemin, her iki toplumun da Müslüman olmasıdır. İki toplum arasındaki bu din kardeşliği duygusu var oldukça, barış ve kardeşlik içinde yaşanmış, bu duygu kaybedilmeye başlayınca, çatışmalar baş göstermiştir.

Türkler ve Kürtler arasında var olan İslâm kardeşliği duygusunu yaralayan en önemli tarihî olay hiç kuşkusuz Fransız İhtilâli olmuştur. Bu olaydan sonra, Osmanlı topraklarındaki pek çok etnik grubun ayaklanmaya başlaması zaman içinde Müslüman grupların da bundan etkilenmesine sebep oldu. 19. yüzyıldan itibaren, Arapların, Arnavutların ve Kürtlerin içinde de kıpırdanmalar görülmeye başladı. Arap ve Arnavut Müslümanlar Osmanlı'nın çöküş yıllarında ayrılığı tercih ederken, Kürtler ezeli kardeşleri Türklerle Birinci Dünya Savaşı ve İstiklâl Savaşında omuz omuza mücadele ettiler.

Bu sırada Bediüzzaman, talebeleriyle birlikte düşmanlara karşı savaşarak, Türk ve Kürt unsurları arasındaki dayanışmanın önemli örneklerinden birini vermiştir. Birinci Dünya Savaşında talebeleriyle birlikte Rus-Ermeni ittifakına karşı savaşarak, bu uğurda bir süre Rusya'da esir hayatı yaşamak zorunda kalmıştır. Rusya'dan, Bolşevik ihtilâli hengâmesinde kaçarak İstanbul'a gelen Bediüzzaman, İstanbul işgal edilince de işgale karşı direnilmesi gerektiğini savunmuş ve millî mücadeleyi destekleyen beyanname yayınlarak kurtuluş mücadelesi verilmesini istemiştir.

Bediüzzaman, savaştan sonraki anlaşmalarda ayrılıkçı çabaları desteklemediği gibi, bilâkis birlik ve beraberliğin sürdürülmesi için önemli katkılarda bulunmuştur. Sevr Antlaşması sırasında Doğuda kurulacak bir Kürt devleti projesine karşı çıkarak Osmanlıya tabi olunması gerektiğini savunmuştur. Yeni devlet kurulmaya başlayınca da Meclise giderek, ülkenin daha güzel günlere hazırlanması için çaba sarf etmiştir. Ancak, kurucu irade ile arasındaki derin fikir ayrılıklarını fark edince Ankara'yı terk etmiş, mücadelesine Anadolu'nun ücra köşelerinde, sürgün ve hapis hayatı içinde sürdürmek zorunda kalmıştır.

Bu dönemde, Cumhuriyetin kurucuları, bir ulus devlet inşa sürecine girmişlerdi. Fransız İhtilâlinden mülhem bir milliyetçilik anlayışı ile toprağa bağlı bir milliyetçilik geliştirmişler ve Türkiye Cumhuriyetinde yaşayan herkesin Türk olduğu ideolojisini, resmî ideoloji olarak empoze etmişlerdir. Bu Cumhuriyet projesi, devletin resmî aygıtları tarafından, bütün halka zorla kabul ettirilmeye çalışılmıştır.

Bu anlayışa göre halk, modernleştirilmesi gereken bir topluluktan, elitlerin hazırladığı projenin halk üzerinde uygulanması gerekiyordu. Proje hızla uygulanmaya başlandı. Artık projeye göre, Türkiye'de yaşayan herkes Türktü. Halk Evleri aracılığıyla topluma sunulan yaşama biçiminin, Köy Enstitüleri ile ideolojik temelleri atılmaya başlandı. İdeolojinin

taşıyıcıları da öğretmenlerdi. Bu Cumhuriyet projesi uzun yıllar çeşitli baskı araçları vasıtasıyla uygulandı.

Bu politikaları benimsemeyen Bediüzzaman, sürgüne gönderildiği Anadolu'nun ücra bir köşesi olan Barla'da, gelişen olaylara karşı fikri mücadele vermek için eserler yazmaya başladı. Halkın büyük bir ekseriyeti de devletin otoriter yüzüne karşı herhangi bir şey yapamadı. Bu süreçte hem etnik milliyetçilik beslendi, hem de herhangi bir başkaldırı hareketine karşı devletin sert yüzü gösterildi. Toplumun genelinde ulus devlet projeleri uygulanırken, çıkan isyanlar da güç kullanılarak bastırıldı.

1980'lere gelindiği zaman, artık bazı eylemciler baskılar karşısında kendilerini demokratik yollardan ifade edemeyince, illegal yollardan ifade etme çabasına girdiler. Bu sonuca halkın maruz kaldığı antidemokratik uygulamalar, ekonomik sıkıntılar, eğitim politikalarındaki yanlışlıklar ve güvenlik anlayışındaki hatalar da eklenince, bölgedeki kargaşa içinden çıkılmaz bir hale geldi. Toplumdaki huzursuzluk sona ermediğinden çatışma süreci günden güne artarak devam etti.

I. TEMEL İLKELER: DEMOKRATİKLEŞME, EMPATİ VE SAMİMİYET

Şiddetin panzehirinin şiddet olmadığı açıktır. Bu gerçek insan ilişkilerinde önemli bir kuraldır. Bu sebeple terör belâsına bulaşmış bölgenin sorunlarını çözmenin en doğru yolu, demokratik ilkeler çerçevesinde bir yaklaşım geliştirmektir. Bediüzzaman, Doğu topluluklarını kurtaracak en önemli anahtar kelime olarak hürriyeti göstermiştir. Hatta İslâm dünyasını içine düştüğü geri kalmışlık durumundan kurtaracak yegâne aracın da hürriyet olduğunu eserlerinin pek çok yerinde belirtmiştir.

Bundan dolayı, Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğusu ile ilgili yapılacak bir açılımın, demokratikleşme zemininde ele alınması gerekmektedir. Ancak bu çaba sadece bölge için düşünülemez. Çünkü Türkiye'nin demokratikleşmesinde samimiyyetin ölçüsü, ülkede yaşayan herkes için hürriyet istemektir. Yani Hakkâri'de yaşayan da, Trabzon'da yaşayan da, İzmir'de yaşayan da Antalya'da yaşayan da hürriyetlerine sahip olmalıdır. Aksi takdirde sağlanacak demokratik iyileştirmeler bölgesel bir fonksiyona sahip olur ki, bu uygulama toplum tarafından samimiyyetsiz girişimler olarak değerlendirilir. Demokratikleşme, ülkenin güvenliği için bir araç olarak ele alınmamalı; bilâkis toplumun yaşam standardını yükseltecek bir amaç olarak algılanmalıdır.

Ülke genelinde yaşanacak bir kucaklaşmanın ön şartlarından birisi de empatidir. Yöneticiler halkı, halk yöneticileri anlayabilmelidir. Özellikle halk yöneticilerden samimî bir yaklaşım beklemektedir.

Halkın bu endişelerinin giderilmesi için, devletin samimî olduğu mutlaka gösterilmelidir. Samimîyyetin ölçüsü de, yukarıda ifade edildiği gibi, devletin ulus-devlet uygulamalarından ve dini dışlayan anlayışından vazgeçmesi olacaktır.

DEVLET ETNİK KİMLİKLERE BİNA EDİLEMEZ

Bediüzzaman Said Nursî'nin geçen yüzyılın başında, yerinden yönetim konusunda Prens Sebahaddin'e verdiği cevap manidardır. Said Nursî, yerinden yönetimi olumlu karşılamakla beraber, etnik milliyetçiliğin yaygın olmasından dolayı endişelerini dile getirmiştir. Yani ayrılıklara sebep olabileceğini ifade etmiştir.

II. YÖNETİM: İNSAN MERKEZLİ BİR YAKLAŞIM

Bediüzzaman, yönetimin insana hizmet için var olması gerektiğini belirtmiştir. Emeviler'den miras kalan "hükümetin selâmeti ve asayişin devamı için eşhas feda edilir... milletin selâmeti için her şey feda edilir" anlayışını eleştirerek, bütün düşüncelerin merkezinde insanın olması gerektiğini vurgulamıştır. Bugün modern demokrasilerde de görülen bu yaklaşımın Türkiye'de pek çok sıkıntıları gidereceği muhakkaktır. Bu anlayış bugün Doğuda ve Güneydoğuda yaşanan pek çok olayı nasıl değerlendirmek gerektiğine dair önemli ipuçları vermektedir.

1. İDARİ YAPI

Türkiye, etnik kimliklere göre şekillenen bir devlet olmamalıdır. Bilâkis, demokratik değerlerle geliştirilmelidir. Yani bugün Kürtlerin ya da başka etnik grupların yaşadığı bölgelere verilebilecek federasyon, başka bölgeler için de örnek

olacak ve devletin idarî yapılanmasında etnisite ön plana geçecektir. Bugün modern demokratik değerler, insanları etnik kimliklerine göre ayırmayı değil, refah içinde bir arada yaşatmayı amaçlamaktadır. Bu konuda, Bediüzzaman Said Nursî'nin geçen yüzyılın başında, yerinden yönetim konusunda Prens Sabahaddin'e verdiği cevap manidardır. Said Nursî, yerinden yönetimi olumlu karşılamakla beraber, etnik milliyetçiliğin yaygın olmasından dolayı endişelerini dile getirmiştir. Yani ayrılıklara sebep olabileceğini ifade etmiştir.

Bugün Kürtlerin yoğun yaşadığı yerlerde, hizmete yerel bir nitelik katmakla beraber, siyasal anlamda bir federasyona gidilmesi tehlikelidir. Ekonomik faaliyetler, hizmetin halka ulaşması, eğitim faaliyetleri, yerel yönetimlerin hızlı ve daha iyi görebilen ellerine teslim edilmelidir. Ancak ayrılığı çağrıştıracak, hatta istetecek ve körükleyecek bir federasyon için Bediüzzaman'ın yüzyılın başında taşıdığı kaygılar hâlâ geçerliliğini korumaktadır.

2. RESMÎ DİL

Her ülkenin bürokratik yazışmalarında ve ortak konularda birlik sağlamak için kullandığı bir resmî dili vardır. Türkiye'nin resmî dili de Türkçe'dir. Bu, devlet yönetiminde birliğin sağlanması için gereklidir. Ancak bu durum insanların anadillerini konuşmalarına engel olmamalıdır. Kürtçe'den ya da Arapça'dan başka dil bilmeyen insanlara, hizmet aldıkları resmî kurumlarda çeşitli kolaylıklar getirilmeli, bürokratik işlemlerde yardımcı olacak tedbirler alınmalıdır. Bu çerçevede, hizmet alanlarla iletişimin kolaylıkla sağlanabilmesi için mahallî dilleri bilen memurlar atanmalıdır.

Bediüzzaman, dilin eğitim ve sosyal hayattaki önemine de ayrıca vurgu yapmıştır. Bu anlamda "Medresetüzzehra" projesi çerçevesinde Türkçenin lâzım, Arapçanın vacip, Kürtçenin ise caiz olduğunu ifade etmiştir. Buradan, Arapça'nın dinî vecibelerden dolayı öğrenilmesi gerektiğini, Kürtçe'nin günlük hayatta serbestçe kullanılabilmesini, Türkçe'nin ise sosyal hayatın bir gereği olarak herkes tarafından bilinmesinin faydalı olacağını anlıyoruz. Ayrıca, Bediüzzaman halka ulaşmada mahallî lisanlara öncelik verilmesini vurguladıktan sonra, bilginin ortak bir dille ifade edilebilmesi gerektiğini dile getirmiştir.

Bütün bu bilgilerden anlaşıldığı üzere, insanlara anadilleri üzerinde sınırlayıcı bir baskı uygulanmamalıdır.

3. YÖNETİCİLERİN HALKA YAKLAŞIMI

Cumhuriyet döneminde devlet ile halk arasındaki kopukluğun sebeplerinden birisi de memurların halka karşı davranışları olmuştur. Bediüzzaman, baskıcı devlet yerine, hizmet eden devlet modelini önermiştir. Bu modelde memurlar halka tahakküm eden değil, hizmet eden olmalıdır. Bediüzzaman, Doğu ve Güneydoğu bölgesinin önemli bir özelliğine dikkat çekmiş ve bölgede din hissinin insanlar arasındaki ilişkileri belirlemede önemli bir fonksiyon icra ettiğini ifade etmiştir. Bölge halkı, kendi dindar olmasa da yöneticisinin dindar olmasını tercih eder.

Bediüzzaman bu konuda, başbakan Adnan Menderes'e gönderdiği mektuplarda da çeşitli ikazlarda bulunmuştur. Yöneticilerin halka yaklaşımında, devletin şefkat elini göstermesi gerektiğini ifade etmiş, halkın arasında etnik ayrımcılığı körükleyen politikalarından vazgeçilmesini ve halkı dinleyerek, anlayarak onları küçük görmeden hizmet götürülmesini tavsiye etmiştir.

III. KÜLTÜREL ÇALIŞMALAR: FARKLILIKLAR ZENGİNLİKTİR

Türkiye'de yaşayan farklı din, ırk ve mezhebe sahip insanları bir zenginlik olarak algılamak gerekmektedir. Cumhuriyetin kurucu ifadesinin tercih ettiği tek tip insan yetiştirme amacından vazgeçilerek, demokratik yaşama biçimlerinin zorunlu bir gerekliliği olan farklılıkların bütün özelliklerini geliştirmelerine izin verme yolu tercih edilmelidir.

1. ENSTİTÜLER

Türkiye'de yaşayan farklı kültürel grupların her birine kendi kültürlerini geliştirme imkânı verilmelidir. Toplamların dinlerini, dillerini, yaşama biçimlerini, gündelik hayatlarını araştırmak, geliştirmek ve onları başkalarına anlatmak, demokratik haklarındandır.

Türkiye'nin Doğu ve Güneydoğusunda yaşayan Kürtlerin de kendi kültürlerini geliştirmek amacıyla, enstitüler kurarak, dil ve kültürlerini araştırmaları tabii bir durumdur. Bediüzzaman, Kürtçenin elifba ve sarf-nahvini yazan Mutkili Halil Hayali Efendi'yi bu gayretlerinden dolayı takdirle beraber, Kürtçe üzerine yapılacak çalışmaları teşvik etmiştir.

Burada Kürt ırkçılığı yapan eserlerle Kürtlerin kültürel eserlerini ortaya çıkaran eserleri birbirinden ayırmak gerekir. Çünkü ırkçılık nerede olursa olsun ve kimden gelirse gelsin reddedilmesi gereken bir zehirdir. Buna karşın kültürel araştırmalar toplumların gelişmesi açısından yararlı çalışmalardır. Bugüne kadar Kürtlerle ilgili çalışmaları çoğunlukla, ırkçı ve nasyonal sosyalist insanların yapmış olması bir handicap olmakla birlikte, bugün demokratik açılım çerçevesi içerisinde objektif ve samimî çalışmaların yapılmasına büyük ihtiyaç vardır.

2. YAYINLAR

Türkiye'de kullanılan Türkçe dışındaki dillerde yayın yapılmasının önündeki engellerin günden güne kaldırılması olumlu bir gelişmedir. Geçtiğimiz dönemde TRT Şeş'in kurulması devletle Kürtçe konuşan vatandaşlarımız arasındaki kopukluğun giderilmesinde önemli bir fonksiyon icra edecektir. Bu gelişmeler devlet-toplum kaynaşmasının zeminini oluşturacaktır. Bu çerçevede Türkiye'de kullanılan Türkçe dışındaki dillerde gazete, dergi ve kitap yayınlanmasından çekinilmemelidir. Bu konuda gerekli hukukî düzenlemeler yapılmalıdır.

3. YER ADLARI

İnsan, yaşadığı topraklarla zaman içinde bütünleşir. Oralara, tarihi yüzyıllarca eskiye giden isimler verilir. Bu isimler de o toplumların geçmişlerine dair pek çok kültürel hikâyeyi içerir.

Bundan dolayı, o topraklara sanki yeni taşınmış gibi yeni isimler vermek doğru değildir. Biliyoruz ki, sadece Kürtlerin yaşadığı yer isimleri değil, Anadolu'nun pek çok yerinde isimler tepeden inme kararlarla değiştirilmiştir. Bu tavır, yüzyıllar içinde oluşan kültürel birikimi hiçe saymaktır. Yer adlarının o beldenin geçmişinde hikâyesi olan kelimelerden seçilmesine izin verilmeli, şu andaki isimler de istenirse eski haline getirilebilmelidir.

IV. GÜVENLİK: SUÇLU İLE MASUMU AYIRMAK

Bugün, insanın modern devletten en büyük beklentilerinden birisi, hiç kuşkusuz güvenliktir. Başta Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgemiz olmak üzere Türkiye genelinde bir güvenlik sorunu yaşanmıştır. Güvenlik sorunlarından dolayı ölüm haberlerinin gelmediği gün hemen hemen yok gibidir. İşte bundan dolayı acilen alınması gereken bazı tedbirler, güvenliğin daha iyi hale gelmesine zemin hazırlayacaktır.

1. KORUCULUĞUN KALDIRILMASI

Silâh, tabiatı gereği kontrol edilmesi gereken bir alettir. Kontrol etme yeteneğine sahip olmayan insanların elinde bir ölüm makinesine dönüşebilir. Silâhların kontrol edilebilmesi için de belli bir eğitim düzeyi gerekmektedir. Bu sebeple, Doğu ve Güneydoğu gibi, düşmanlıkların yaygın olduğu yerlerde, halktan bazı insanlara silâh dağıtmak, kargaşayı daha da arttıracaktır.

II. Abdülhamid, Osmanlı Devleti'ni ayakta tutabilmek ve Müslüman ahaliyi kendisine bağlayabilmek için İttihad-ı İslâm'ı, resmî politika olarak uygularken, toplumsal anlamda da çalışmalar yapmıştır. Bunların başında Arap, Arnavut ve Kürt Müslümanlarını bir çatı altında tutmak için yaptığı çalışmalar gelir. Padişah, bütün Müslüman unsurları bir arada tutmak için Araplardan aşiret okulları, Arnavutlardan muhafız alayı kurdurduğu gibi, Kürtlerden de Hamidiye Alaylarını kurmuştur. Bu alaylar, II. Abdülhamid döneminde devlete sadık bir teba ortaya çıkarmışsa da, sonraki dönemde, halkın içinde düşmanlık ve rekabetlerin artmasına, çatışmalara ve sosyal huzursuzluklara zemin hazırlamıştır.

Koruculuk sistemi de böyle bir uygulamadır. Belli kişilerin korucu yapılarak ellerine silâh verilmesi, halkın ikiye bölünmesine zemin hazırlamıştır. Korucu olamayan aşiretler terör örgütünün tarafına itilmiştir. Ayrıca, eli silâhlı bir kısım cahil insanlar bu silâhları yanlış yerlerde kullanabilmişlerdir. Zaten Doğu ve Güneydoğu toplumun en önemli özelliklerinden birisi rekabet, ayrılık ve ihtilâftır. Bir de ellerine silâh geçince karışıklıklar daha da artmıştır. Geçtiğimiz günlerde yaşanan Bilge Köyü katliâmı bunun somut örneklerinden sadece bir tanesidir.

2. SUÇUN ŞAHSİLİĞİ MESELESİ

Terör olaylarına karşı önleyici tedbirler almak elbette bir zorunluluktur. Ancak, bu teşebbüslerde dikkat edilmesi gereken en önemli konulardan birisi, suçlu ile suçsuzun ayrılması meselesidir. Geçtiğimiz yıllarda, Doğu ve Güneydoğuda güvenliği sağlamak amacıyla yapılan çalışmalarda, bu kuralın ihlâl edildiği, suçlu birkaç kişi için köyünün cezalandırılması, bir suçlu için akrabalarının takibata uğraması gibi pek çok vak'alar görülmüştür. Bediüzzaman'ın eserlerinde en çok ikaz ettiği konulardan birisi budur. Bediüzzaman'ın ilk eserlerinden son mektubuna kadar pek çok eserlerinde bu konuda ikazlarda bulunduğu görülmektedir.

Yakın tarihte, Ergenekon dâvâsı vesilesiyle tekrar hatırlanan pek çok vak'ada bu kuralın ihlâl edildiği görülmektedir. Şemdinli dâvâsı da bu çerçevede ele alınması gereken önemli bir örnektir. İnsanları potansiyel suçlu olarak kabul etmek ne demokrasiye ne de İslâm'a uyan bir durumdur. Bu sebeple yapılması gereken, sadece suçlunun cezalandırılmasıdır. Bu konuda geçmişte mağdur olan insanlara, adil bir yargılama sonucunda hakları teslim edilmelidir.

3. KÖYLERİN BOŞALTILMASI

Bu çerçevede ele alınması gereken konulardan birisi de güvenliğin sağlanması için köylerin boşaltılması meselesidir. Doğu ve Güneydoğuda güvenliği sağlamak amacıyla, yapılan çabalar içinde köylerin boşaltılması ve zorla göçe zorlanması da vardır. Hâlbuki bir köyde birkaç suçlu varsa sadece o kişiler cezalandırılmalıydı. O köyün tamamını cezalandırmak anlamına gelen köy boşaltma uygulaması doğru bir uygulama değildir.

Bu tür uygulamalar pek çok sorunu da beraberinde getirmiştir. Yerinden yurdundan kovulan insanlar zaten yetersiz olan geçim kaynaklarından mahrum bırakılmış, sığındıkları şehirde işsizliğin, sefaletin pençesinde aile bütünlüğünü muhafaza edemez olmuşlardır. Aile bütünlüğünün zayıflamasıyla ortaya çıkan otorite boşluğu yoğun genç nüfusu suç ve terör örgütlerinin istismarına açık hale getirmiştir. Sorunları giderilmesi için köylerin güvenlik soruları çözülmeli, hayat standartları yükseltilmeli ve göç eden insanların yeniden kendi topraklarına dönmelerine imkân tanınmalıdır.

Resmî ideolojiden arınmış, DEMOKRATİK EĞİTİM

V. EKONOMİK AÇIDAN GERİ KALMIŞLIĞIN GİDERİLMESİ

Demokrasinin zemini, eğitim ve ekonomik gelişmedir. Bu ikisinin gelişmiş olduğu toplumlarda demokrasi de gelişmiştir. Türkiye'de demokrasinin tam olarak yerleşmemesinin temel sebeplerinden birisi de, ekonomik geri kalmışlıktır. Bölgede ekonomiyi iyileştirmeye dönük çalışmalar, demokratik açılımın hayat bulmasına zemin hazırlayacaktır.

1. FAKİRLİK, SIKINTILAR

Doğu ve Güneydoğu bölgesi, Osmanlıdan bu yana feodal bir yapıya sahip olmasından dolayı, gelişme imkânı bulamamıştır. Bu geri kalmışlık, bölgedeki feodal beylerin egemenliklerini sürdürmeleri için bir imkân olmuştur. Ancak bugün sorunları çözmek için fakirlik sıkıntısını aşmak gerekmektedir. Türkiye'nin diğer bölgelerinde görülen gelişme trendinin buraya da yansıtılabilmesi için gereken tedbirler alınmalıdır. Kişi başına düşen millî gelirin çoğaltılmasıyla beraber, gelir adaletsizliğinin giderilmesi, kaynakların herkes tarafından adil bir paylaşım ile kullanılması sağlanmalıdır.

2. YENİ İSTİHDAM İMKÂNLARININ GELİŞTİRİLMESİ

Yukarıda bahsedilen sorunları çözebilmek için, yapılması gerekenlerin başında yeni istihdam imkânlarının geliştirilmesi gelmektedir. Bölgede işsizliğin had safhada olması, gençlerin kendilerini illegal yollara itmelerine zemin hazırlamaktadır. Bu sebeple, bütün Türkiye'de olduğu gibi bölgede de istihdam imkânlarının geliştirilmesi gerekmektedir.

İstihdam imkânlarının geliştirilmesi için, ekonomik faaliyetler modernleştirilmeli, şehirlerin ekonomik özelliklerine uygun yatırımlar yapılmalı, halkın çalışma motivasyonunu geliştirici eğitim programları uygulanmalı ve bölgedeki iş adamları belirlenen hedefler doğrultusunda yatırıma teşvik edilmelidir. Ancak bu teşvikler, halkı tembelliğe ve karşılıksız para almaya alıştırmamalıdır. Böylece, bölge halkı göç etmeden doğduğu topraklarda geçinebilmelidir.

Ayrıca gençler için çalışma imkânları üretmek amacıyla devlet ya da özel sektör marifetiyle bölgede pek çok fabrikalar yapılmalı ve bu fabrikalarda bölgenin işsiz gençleri istihdam edilmelidir.

VI. SOSYAL YAPIDAKİ SORUNLARA ÇÖZÜMLER

Bugün Türkiye, ataerkil toplum yapısının kalıntıları içinde bocalayan bir özellik göstermektedir. Ailede, akrabalar ve aşiret mensupları arasında emredici kurallar toplumu şekillendirmektedir. Ataerkil toplum yapısı Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde daha belirgin olarak görülmektedir. Burada belirleyici etken gelenekler ve töre olmaktadır. Çoğu kez hukukun ve inancın etkisi bile geleneklerin gerisinde kalabilmektedir.

1. AŞİRET ASABİYETİ

Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde Kürtler, aşiretler halinde yaşamaktadırlar. Aşiret yapıları halen varlığını sürdürmektedir. Bölgenin Osmanlı egemenliğine girdiği 16. yüzyılda Yavuz Sultan Selim, aşiretleri muhatap alarak onlara göre bir düzenleme yapmıştı. II. Abdülhamid de aşiretleri kendi yanına çekebilmek için Hamidiye Alaylarını kurmuştu. Şimdi de aşiretler hâlâ varlığını sürdürmektedir.

Fertlerin modern demokratik hayat biçimlerinin bir üyesi olabilmesi için aşiret asabiyetinden kendilerini kurtarmaları gerekmektedir. Aşiret yapıları korunduğu sürece, cehalet ve asabiyet devam edeceğinden, sosyal ve ekonomik sıkıntılar da varlığını sürdürecektir.

Aşiret asabiyetini zayıflatmak için, bu yönde eğitim faaliyetlerine ağırlık verilmesi ve devletin adaletli varlığının kendini hissettirmesi gerekmektedir. Aşiretlerin etkinliği devletin hukuk ve adalet sisteminin etkinliği ile ters orantılı olarak artar veya azalır. Eğer devlet (hukuk ve adalet sistemi ile) güçlü ve muktedir ise aşiretin gücü azalır; adalet ve hukuk sistemi zayıf ise aşiretler güçlenir. Bu sebeple hukuk sistemini güçlendirmek gerekmektedir. Bugün Türkiye Avrupa Birliği normlarını yakalamak için bir takım reformlar yapmaktadır. Hukuk alanında yapılan reformlar katı aşiret asabiyetinin de zayıflamasına zemin oluşturmaktadır.

Ayrıca yöneticiler, aşiretlerin varlığından yararlanarak devletin geçici menfaatlerini sağlamaya çalışmamalıdır. II. Abdülhamid'in aşiretlerden yararlanarak devleti korumaya çalışması, sonraki yıllarda pek çok sıkıntılara sebep olmuştu. Bunun gibi günümüzde de aynı sıkıntıları yaşamamak için, aşiretlerin menfi gelişmesine yardımcı olacak faaliyetlerden uzak durulmalıdır.

Burada feodal yapının farklı bir boyutu ile de karşılaşyoruz. O da aşiret asabiyetlerinin zayıflamasına paralel olarak yerine eğitimle bir şey ikame edilemediğinden başıboş gençlerin ortaya çıktığı gözlenmektedir. En kötü otorite bile otoritesizlikten iyi olduğu gerçeği çerçevesinden bakılırsa, aşiretlerin zayıflaması esasen iyi olmakla beraber fertlerin başıboşluğa itilmesi dolayısıyla daha büyük tehlikelere kapı açabilmektedir.

Bediüzzaman'ın dediği gibi, ağasının cebindeki akılla düşünen fertler yerine özgür gençlerin yetiştirilmesi ve bu kişilerin eğitimle geliştirilmesi gerekmektedir.

2. GELENEKSEL MEDRESELER VE ŞEYHLER

Kürtler arasında etkisi yadsınamayacak kişilerin başında şeyhler ve hocalar gelmektedir. Kanaat önderleri konumunda olan bu kişiler, toplumun şekillenmesinde hâlâ faaliyetlerini sürdürmektedirler. Yöneticiler bu kanaat önderlerinin etkilerinden yararlanmak yoluna gitmelidirler.

3. KAN DÂVÂLARI, TÖRE CİNAYETLERİ, BERDEL VE KADININ EZİLMESİ

Kürtler arasında ciddî toplumsal rahatsızlıklar yaşanmaktadır. Toplu katliâmlar, töre cinayetleri, berdel gibi uygulamalar bunların birkaçıdır. Bugün bölgede 2.000 ailede kan dâvâsı olduğu görülmektedir. Evliliklerin % 4,5'i berdel yoluyla gerçekleşmektedir. Basına yansıyan töre cinayetleri 2000-2004 döneminde toplam 54 kişiye ulaşmıştır.

Yüzyıllardan beri devam eden, feodal yapının ürettiği bu toplumsal pratikler, eğitimin yeterince etkili olamamasından

dolayı yaygınlık kazanmaktadır. Kan dâvâları dolayısıyla aileler kendi yaşadıkları bölgeleri terk ederek, başka bölgelere göç etmek zorunda kalmaktadırlar. Yine merkezinde genelde kadının bulunduğu toplumsal rahatsızlıklar yaşanmaktadır. Hiçbir hukuk sistemi ve insanî değer ile açıklanamayacak töre cinayetleri, hâlâ bölgeyi yaralamaya devam etmektedir. Kadınların maruz kaldıkları berdel, beşik kertmesi, başlık paralı evlilik, kan bedeli evliliği, kuma evliliği, kayın evliliği, küçük yaş evliliği ve akraba evliliği gibi uygulamalar hâlâ Doğu ve Güneydoğuda varlığını devam ettirmektedir. Bu yanlışlıkların giderilmesi için çaba gösterilmelidir.

VII. EĞİTİM

Bediüzzaman, sorunların çözümünde eğitimi, temel bir kriter olarak ele almış; gelişmenin olabilmesi için, marifetten yani eğitimden yollar yapılması gerektiğini söylemiştir. Bugünkü Türkiye'nin yaşadığı sorunların temelinde de eğitim eksikliği vardır. Genelde var olan bu eğitim eksikliği Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesine gidince daha da artmaktadır. TÜİK'in 2000 yılı verilerine göre, okuma yazma bilenler İstanbul'da; erkeklerde % 97.18, kadınlarda ise % 89,49'dur. Buna karşılık 11 Doğu ve Güneydoğu Anadolu şehrinde bu oran çok daha düşüktür. Bingöl, Bitlis, Diyarbakır, Hakkâri, Mardin, Muş, Siirt, Şanlıurfa, Van, Batman ve Şırnak'ta; okuma yazma bilenler, erkeklerde % 84.09, kadınlarda % 54.12'dir. Bugün bu oranlar biraz daha gelişmiş olsa da hâlâ istenilen düzeye ulaşmamıştır. Sorunların çözülmesinde önemli etkenlerden biri de okuma yazma oranının yükseltilmesidir.

1. DEMOKRATİK EĞİTİM

Türkiye'de Cumhuriyet döneminde eğitimin temel amacı, ulus devletin ideolojisini inşa etmek olmuştur. Okul kitapları bu ideolojinin metinlerinden oluşurken, okuldaki pratikler de bu amaca dönük kurallardan oluşmuştur. Bu durum da halkın genelini mutlu edememiş; insanların okuldan ve eğitimden uzaklaşmasına yol açmıştır. Bugün yapılması gereken, demokratik bir eğitime geçilmesidir. Eğitimde demokrasi, hem muhtevada hem de eğitime ulaşma yollarında olmalıdır. Muhteva olarak, resmî ideolojiden arınmış, önyargılardan uzak bir müfredat sağlanmalıdır. Böylece fertlerin, bütün insanların kabul edebileceği evrensel doğrularla yetiştirilmesi söz konusu olacaktır. Eğitimin muhteva olarak demokratikleştirilmesi için kişilere bir ideoloji empoze edilmemelidir. Bir anlamda anlatılan şeyler akla kapı açmalı fakat iradeyi elden almamalıdır.

İkincisi ise, eğitime ulaşılma yollarındaki demokrasidir. Bu noktada, Türkiye'nin önemli eksiklikleri vardır. Bugün okula giden çocukların bir kısmı, sadece inançlarından dolayı okul kapılarından geri dönmek zorunda kalmaktadır. Genç kızlar "ya başörtün ya da okulun" gibi iki temel haktan birini seçmek zorunda bırakılmaktadır. Bu durum da toplumun eğitime karşı bazı önyargılara sahip olmasına yol açmaktadır. Demokratik bir eğitim için eğitimin önündeki bu engellerin kaldırılması gerekmektedir.

Yükseköğretimde Medreset'üz Zehra modeli

2. EĞİTİMİN DİN FAKTÖRÜ

Cumhuriyet dönemindeki dini dışlayan laiklik anlayışı, eğitimi dinden mahrum bir hale getirmiştir. Fransa tipi laiklik pratiklerinden dolayı, her şey dinden bağımsız düşünülmüştür. Halbuki Türkiye'nin şartları Fransa gibi değildir. Fransa'da Katolik dogmacılığına tepki olarak laik eğitim çıkmıştı. Bu laik eğitim de dinden tamamen bağımsız düşünülmüştü. Türkiye'de İslâm, akli kabul eden ve akli esaslar getiren bir inanç sistemidir. Bu sebeple, Fransa'daki pratiklerin Türkiye'ye taşınması yanlış bir adaptasyondur.

Türkiye'deki bu yanlış politikalar halkın sıkıntılar çekmesine sebep olmuş ve zaman içerisinde bu durumu telâfi amacıyla din dersleri, imam hatip liseleri ve Kur'ân kursları açılmıştır. Bu rahatlama ortamı 28 Şubat sürecindeki otoriter uygulamalarla yeniden zedelenmiştir.

Bu, Doğu ve Güneydoğuda yaşayan insanlarımız özelinde daha da önemli bir konudur. Çünkü bölge insanı dindar olduğundan okulda inançlarına aykırı şeyler öğretilmesini istememektedir. Bu isteğinin tersini gördüğü zaman da çocuğunu okula gönderememektedir. Doğuda çocukların okullara gönderilmesi ve eğitim düzeyinin artırılması için

eğitimin dinsiz olduğu imajı yıkılarak okullarla halk barıştırılmalıdır.

3. EĞİTİM YAYGINLAŞTIRILMASI

Yukarıda saydığımız pek çok hastalığın tedavisi hiç kuşkusuz eğitimidir. Yani insanlara eğitim yoluyla ulaşılmasıdır. Bu amaçla insanlarla eğitim kurumları arasındaki uzaklığı gidermenin bir de maddî yönü vardır. Yani eğitim alt yapılarındaki iyileştirmeler acilen yapılmalıdır.

Doğu ve Güneydoğuda eğitimden mahrum kalan kimselerin illegal örgütlerin ellerine düştüğü bir vakiadır. Bundan dolayı çok sayıda okul yaparak bu okullarda çocukların eğitim görmesi sağlanmalıdır. Özellikle ilköğretim çocuklarına eğitimin mutlaka ulaşması sağlanmalıdır. Sınıflardaki öğrenci sayısının makul düzeyde olması sağlanarak eğitimin kalitesi yükseltilmelidir. Bu arada bölgede öğretmensiz okul bırakılmamalıdır. Bu amaçla bölgede istihdam edilecek öğretmenlerle ilgili özel çalışmalar yapılmalıdır. Bölgede okullaşma oranının artırılması için, özel teşebbüsler desteklenmelidir.

4. EĞİTİM DİLİ

Eğitimde dil tabusu yıkılmalıdır. Nasıl ki İngilizce, Almanca ve Fransızca eğitim verilince problem olmuyorsa, Kürtçe, Arapça, Farsça ve Süryanice eğitim verilmesinden de korkulmamalıdır. Okulların dil seçimi demokratik tercihlere bırakılmalıdır.

Ancak dikkat edilmesi gereken nokta, ülkede birlik ve iletişimin sağlanması için, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi, herkesin bilmesi gereken ortak dilin Türkçe olduğudur. Bunun dışında ikinci bir dil olarak hangi dilin kullanılacağı tercihlere bırakılmalıdır. Yani Türkçe dışında eğitim veren okullarda bütün öğrencilerin Türkçeyi en başta öğrenmesi gerekmektedir.

Bediüzzaman, anadil ile yapılan eğitimin taş üzerine yazı yazmak gibi kalıcı olacağını vurgulamaktadır. Özellikle ilköğretim çocuklarının eğitiminde anadil kullanılmasının zorunlu bir durum olduğu görülmektedir.

Konunun bir başka boyutu ise eğitimde fırsat eşitsizliğinin ortaya çıkmasıdır. Şöyle ki, anadili Kürtçe olan çocuk ilkokula başladığında hem dili, hem okumayı ve aritmetiği öğrenmeye çalışırken; anadili Türkçe olan sadece okumayı öğreniyor. Dolayısıyla eğitim yarışı eşit şartlarda başlamıyor.

Bu arada önemli noktalardan birisi de, bu okullarda görev yapacak öğretmenlerin mahallî lisanlara aşina olmalarıdır. Böylece çocuklarla öğretmen arasına bir duvar örülmeyecek, iletişim imkânları daha kolay sağlanabilecektir.

5. YÜKSEKÖĞRETİMDE MEDRESETÜZZEHRA MODELİ

Bediüzzaman'ın bir üniversite projesi olarak sunduğu Medresetüzzehra, Doğuda Türk, Kürt, Arap ve Farsların kaynaşması için önemli bir projedir.

Bu proje, bölgede kurulan üniversitelerin sosyal fonksiyonları açısından da önemlidir. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da kurulan modern üniversiteler, etnik ayrımcılığı besleyen bir nitelik taşımamalıdır. Aksine, Türk, Kürt ve Arapın kardeşliğini tesis eden bir fonksiyon icra etmelidir. Bediüzzaman'a göre bu fonksiyon, geleneksel eğitim kurumları olan medrese ve tekke ile modern eğitim kurumlarının sentezinden ortaya çıkacaktır. Said Nursî'nin "tevhid-i medaris" dediği bu uygulama ile tarihten gelen birikim bugünün kazanımlarıyla birleştirilerek bir sinerji oluşturulacaktır. Böylece bölgedeki etnik varlıklar arasında çatışma değil, kaynaşma sağlanmış olacaktır.

Medresetüzzehra'nın temel eğitim anlayışı, din ilimleri ile pozitif ilimlerin bir arada okutulmasıdır. Zaten önyargılardan arınmış, 19. yüzyıl pozitivizminden etkilenmemiş demokratik bir eğitimin, dini, muhtevasına katmaması düşünülemez. İşte Bediüzzaman da "Vicdanın ziyası, ulûm-u dîniyedir. Aklın nuru, fûnun-u medeniyedir. İkisinin imtizacıyla hakikat tecellî eder. O iki cenah ile talebenin himmeti pervaz eder. İftirak ettikleri vakit, birincisinde taassup, ikincisinde hile, şüphe tevellüd eder." sözüyle, din-bilim bütünlüğünü savunan bir proje ortaya koymaktadır.

Bu projenin hayata geçirilmesi halinde, bölgede çatışan gençler yerine, çalışan ve fikir üreten, kendisine ve toplumuna faydalı bir nesil yetişecektir.

SONUÇ

Bediüzzaman Said Nursî İstanbul'a ilk gelişinden (1907) vefatına kadar hayatının her safhasında Doğunun yaşadığı problemleri nazara vermiştir. Bu problemlerin, bütün insanlığı huzura kavuşturacak fikirler çerçevesinde nasıl çözüleceğine dair çözüm teklifleri sunmuştur.

Aslında Bediüzzaman, Doğuda yaşanan problemlerin çözümlerini başından bu yana idarecilere iletmekten de çekinmemiştir. Ancak, Cumhuriyet yöneticileri yeni millî devlet inşa sürecinde Bediüzzaman'la ters düştükleri için onun görüşlerine tamamen kapalı kalmışlardır. Bunu fark edenlerin ikazları da Bediüzzaman'ın görüşlerine yeniden dönülmesine imkân vermediğinden sorunlar çığ gibi büyüyerek bugünkü hale gelmiştir.

Bütün bunların yanında ihmal edilmemesi gereken bir konu daha vardır: Yöneticiler Bediüzzaman'a sırt çevirirken, Bediüzzaman'ın talebeleri, sorunları görmezlikten gelmemişlerdir. Irkçılığı reddeden ve kardeşliği önceleyen bu kişiler, Türkiye'nin doğusu ve batısı arasında kaynaştırıcı bir fonksiyon icra etmişlerdir. Dün olduğu gibi bugün de bu insanlar hâlâ Doğu ve Batı arasında açılan mesafeleri kapatmak için gönüllü olarak canla başla çalışmaktadırlar.

Bediüzzaman'ın görüşleri temelde demokrasi zemininde şekillenmiştir. Yani Doğudaki problemleri bir demokrasi problemi olarak ele almıştır. Bu problemlerin; meşveret ve şûrâ prensiplerine, yani demokrasiye bağlılık ölçüsünde ortadan kalkacağını belirtmiştir.

Üzerinde durduğu önemli bir nokta da Cumhuriyetin ihmal ettiği din konusu olmuştur. Doğu insanların din noktasında hassas olduğunu defalarca belirterek Doğuyla ilgili politikalarda bunun dikkate alınması gerektiğini vurgulamıştır. Cumhuriyet hükümetleri Doğuda yaşayan Kürtleri Türk diye tanımlamaya çalışırken, Bediüzzaman etnik tanımlamalardan uzak kalarak, din kardeşliği üzerine kurulu bir birlikteliğin şifrelerini vermiştir. Bugün de Doğuda sorunların çözümünde en önemli yaklaşım, inançların verdiği imkânlardan yararlanarak ortaya konan görüşlerdir. Çünkü din kardeşliği eskiden bu yana var olan birlik ve beraberliğin devamı için en önemli unsur olmuştur.

Bediüzzaman sadece yöneticilere tavsiyelerde bulunmamıştır. Aynı zamanda topluma da tavsiyelerde bulunarak, eğitim ve demokrasi konusunda yapılacak gayretlerde topluma düşen sorumlulukları hatırlatmıştır. Sorunları aşmak için hem yöneticilerin üzerine düşen vazifeleri yerine getirmeleri, hem de toplumun gayret göstermesi gerektiğini belirtmiştir.

Bediüzzaman hayatı boyunca asayiş sağlamayı önemli bir hedef edinmiştir. Asayiş bozmamayı, hatta asayiş temin etmeyi eserlerinin pek çok yerinde tavsiye etmiştir. Cumhuriyet hükümetleri onun tavsiyelerine kulak vermediklerinden gün geçtikçe asayiş problemleri de artmıştır. Bugün, asayiş sağlama çabalarında suçlu ile suçsuzun ayrılmasına ve insanların temel hak ve hürriyetlerinin korunmasına özellikle dikkat edilmelidir.

Bölgenin sosyal yapısındaki problemler de bir an önce çözülmelidir. Töre cinayetleri, berdel ve kan dâvâları hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bu pratikler de ister istemez kavgayı besleyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bölgedeki bu tür pratikleri önlemek için özel çalışmalar yaparak halkın eğitimi yoluna gidilmelidir.

Ekonominin Doğu ve Güneydoğudaki sorunların üzerindeki etkisi görmezden gelinemez. Kişi başına düşen millî gelirin dolayısıyla halkın hayat standardının çok düşük olması günlük hayatı zorlu ve sorunlu hale getirmektedir. Bu zorluklardan insanları kurtarmak için bölgede istihdam imkânları geliştirilmeli ve işsizlik oranı hızla düşürülmelidir.

Bütün bu sorunların çözümünde eğitimin anahtar bir yol oynadığı muhakkaktır. Gerek Türkiye'de gerek bölgede pek çok sorunun üstesinden gelebilmek için eğitime gereken önem verilmelidir. Eğitimin önündeki dil, kıyafet gibi engeller kaldırılarak resmî eğitim halkla barıştırılmalıdır. Çocuklarını dinî kaygılardan dolayı okula göndermeyen insanlar, devletle barışmalı ve çocuklarını rahatlıkla okullara gönderebilmelidir.